

THE STRUCTURE OF EXTRACURRICULAR SYSTEM OF EDUCATION IN UKRAINE

СТРУКТУРА СИСТЕМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Kovalenko V. Ye. / Коваленко В.Є.

National Pedagogical Dragomanov University

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Анотація. Стаття присвячена вивченню питання структури системи позашкільної освіти в Україні на сучасному етапі. Зроблено огляд структурно-змістовних компонентів позашкільної освіти у педагогіці.

Ключові слова: позашкільна освіта, компоненти, навчання, виховання, розвиток, соціалізація.

Вступ.

Сучасні економічні і соціальні умови сформували суспільне замовлення на розвиток позашкільної освіти, яка поряд із дошкільною, загальною середньою, професійно-технічною і вищою освітою є невід'ємною складовою системи освіти, відіграє важливу роль у процесі гуманізації суспільства, покликана забезпечити духовний, інтелектуальний і фізичний розвиток дітей та молоді з метою задоволення їх творчих і освітніх потреб. В Законі України «Про позашкільну освіту» (2020) зазначено, що позашкільна освіта – це сукупність знань, умінь та навичок, що здобувають вихованці, учні і слухачі в закладах позашкільної освіти, інших суб'єктах освітньої діяльності за програмами позашкільної освіти [2].

Основний текст.

Проблема теоретичних засад позашкільної освіти, її функціонування і структури відображена у численних наукових розвідках. Так, теоретичні основи позашкільної освіти закладені в педагогічних працях О. Биковської, В. Вахтерова, Г. Ващенко, А. Макаренка, І. Огієнка, М. Пирогова, С. Русової, В. Сухомлинського, В. Чарнолуського, С. Шацького та ін. Г. Пустовітом обґрунтовано теоретико-методологічні і дидактичні засади позашкільної освіти та виховання (Пустовіт, 2010), О. Биковською здійснено дослідження теоретико-методичних основ позашкільної освіти в Україні (Биковська, 2008), В. Балахтар, В. Берекою, Т. Цвіровою проаналізовано історію становлення та розвитку позашкільної освіти (Балахтар, 2010; Берека, 2001).

На основі аналізу та міжгалузевої інтеграції наукових знань на основі системного аналізу теоретичних засад позашкільної освіти, О. Биковська визначає її як цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку та соціалізації підростаючого покоління у вільний час у закладах позашкільної освіти та інших соціальних інституціях [1, с. 54]. Позашкільна освіта розглядається як система, складовими якої є процесуальний, змістовні, структурні, інституціональні, методичні, організаційні та функціональні компоненти (Таблиця 1) [1, с. 135].

Як зазначено в Таблиці 1, до процесуальних компонентів належать навчання, виховання, розвиток, соціалізація. О. Биковська зазначає, що навчання в системі позашкільної освіти є цілеспрямованим процесом взаємодії

педагога та учня, що формує в особистості світогляд, соціальні настанови, ціннісні орієнтації, розвиває духовні і моральні потреби, ознайомлює з формами спільної діяльності та спілкування особистості з колективом [1, с. 135]. Навчання в системі позашкільної освіти тісно пов'язано з вихованням, що за визначенням В. Синьова, є цілеспрямованою педагогічною діяльністю, за допомогою якої одні люди, суб'єкти педагогічного процесу, можуть свідомо, кваліфіковано управляти становленням і розвитком особистості інших людей протягом усього життя [3, с. 7].

Таблиця 1

Структура системи позашкільної освіти в Україні

Компоненти позашкільної освіти	Складові структурних компонентів
Процесуальні	навчання, виховання, розвиток, соціалізація
Змістовні	культура, техніка, природа, спорт, суспільство
Організаційні	пластовий; художньо-естетичний; мистецький; туристсько-краєзнавчий; еколого-натуралістичний; науково-технічний; дослідницько-експериментальний; фізкультурно-спортивний або спортивний; військово-патріотичний; бібліотечно-бібліографічний; соціально-реабілітаційний; оздоровчий та гуманітарний
Інституціональні	сукупність закладів освіти, закладів культури та мистецтва; спорту, туризму, організації; сім'я та ін.
Функціональні	дозвілля, пізнання, творчість
Структурні	нормативно-правове, організаційне, кадрове, науково-методичне, фінансове та матеріально-технічне забезпечення
Методичні	мета, завдання, зміст, форми, методи, засоби

Процесом становлення і збагачення особистості в позашкільній освіті під впливом зовнішніх і внутрішніх керованих і некерованих факторів є розвиток. Процес особистісного розвитку дитини у позашкільній освіті відбувається внаслідок включення особистості до навчально-виховного процесу в ході якого відбувається набуття позитивного досвіду взаємодії з дорослими та однолітками, формування навичок ефективного спілкування, а також взаємопідтримки.

Наступною складовою процесуального компонента позашкільної освіти є соціалізація, яка передбачає включення дитини в систему суспільних стосунків шляхом засвоєння нею соціального досвіду, так і самостійного відтворення цих стосунків. Передумовами соціалізації дітей в закладах позашкільної освіти є задоволення потреби в нових сферах спілкування, розширенні неформального спілкування, самореалізації в позаурочних видах діяльності.

До функціональних компонентів позашкільної освіти належать: дозвілля, пізнання, творчість. Дозвілля є діяльністю дитини, якою вона займається у вільний час, є особливою сферою соціалізації школярів.

До змістовних компонентів належать: культура, техніка, природа, спорт, суспільство. Вони становлять основу життєдіяльності людини і зміст позашкільної освіти як системи цінностей.

Зі змістовим компонентом органічно пов'язаний **організаційний**

компонент. Він включає сукупність елементів, що є напрямами позашкільної освіти, а саме: пластовий; художньо-естетичний; мистецький; туристсько-краєзнавчий; еколого-натуралістичний; науково-технічний; дослідницько-експериментальний; фізкультурно-спортивний або спортивний; військово-патріотичний; бібліотечно-бібліографічний; соціально-реабілітаційний; оздоровчий та гуманітарний [2].

Інституціональний компонент позашкільної освіти становить сукупність закладів освіти, закладів культури, мистецтва, спорту, туризму, організацій, сім'я тощо. Саме цими складовими, що становлять інституціональний компонент, найчастіше й характеризують систему позашкільної освіти.

До структурних компонентів позашкільної освіти О. Биковська відносить нормативно-правове, організаційне, кадрове, науково-методичне, фінансове та матеріально-технічне забезпечення [1, с. 141].

Першою складовою організаційного компоненту є *нормативно-правове забезпечення*, що передбачає визначення і розвиток законодавчих засад правового поля діяльності і функціонування системи позашкільної освіти.

Організаційне забезпечення позашкільної освіти передбачає створення, ефективне функціонування різноманітних типів та видів закладів позашкільної освіти та інших соціальних інституцій.

Наступною складовою організаційного компонента системи позашкільної освіти є *кадрове забезпечення*, що передбачає достатню кількість та наявність у педагогічних працівників відповідної кваліфікації.

Науково-методичне забезпечення організаційного компонента системи позашкільної освіти передбачає підготовку педагогічних працівників, удосконалення їх професійної компетентності, підвищення ефективності навчально-виховного процесу шляхом його наукового обґрунтування та відповідного методичного забезпечення.

Фінансове та матеріально-технічне забезпечення передбачає заходи із забезпечення матеріально-технічної бази та наявність коштів.

До методичних компонентів системи позашкільної освіти належать мета, завдання, зміст, форми, методи, засоби. Спираючись на визначення О. Биковської, методика позашкільної освіти розглядаємо як узагальнення досвіду, способів, прийомів доцільного здійснення позашкільної освіти в закладах позашкільної освіти та інших соціальних інституціях [1, с. 177]. Методика позашкільної освіти є системою, що поєднує наступні структурні компоненти: мету (загальну ідею, що визначає спрямованість її діяльності); зміст (знання про способи діяльності, що дозволяють досягнути мети); форму (спосіб взаємодії суб'єктів освіти, в межах якої відбувається реалізація змісту із застосуванням певних методів і засобів); методи (шляхи або способи практичної реалізації мети, завдань, змісту); засоби (шляхи теоретичної реалізації мети, завдань і змісту).

Зміст позашкільної освіти – це складова методичного компоненту позашкільної освіти, що розглядається як науково-обґрунтована система дидактично та методично оформленого матеріалу з позашкільної освіти різних

профілів навчання, що реалізовується в системі гуртків та ін., представлених у планах, освітніх програмах, підручниках, посібниках, методичних матеріалах та ін. Програмою передбачено наступність у засвоєнні й розвитку знань та вмінь, здобутих учнями на попередніх роках навчання, рівню класифікації гуртків та кількості років навчання: початковий, основний і вищий.

Зміст різних напрямів позашкільної освіти відображається у різних формах і методах роботи, які визначаються місцем, умовами, змістом, характером, послідовністю діяльності педагогів та учнів, їх взаємовідносинами, засобами керівництва. Форми позашкільної освіти розглядаються як система організації діяльності педагогів і школярів, в якій реалізовується мета, завдання і зміст освіти. Визначення форм позашкільної освіти тісно пов'язано з методами, що розглядаються як способи упорядкованої діяльності педагога і учнів, спрямованих на реалізацію мети, завдань і змісту освіти відповідно до обраної форми.

Висновки.

Отже, теорія позашкільної освіти ґрунтується на системі наукових знань, які складають основу педагогіки і пов'язана з психологією, філософією, економікою, фізіологією та ін. Позашкільна освіта – це складова системи освіти, цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості у вільний час в закладах позашкільної освіти та інших соціальних інституціях. Основними структурними компонентами позашкільної освіти України є процесуальні, змістові, організаційні, інституціональні, структурні та методичні. Розробка ефективного змісту і методики позашкільної освіти передбачає застосування компетентнісного підходу, який реалізовується на застосуванні в меті, завданнях, змісті, формах та методах позашкільної освіти компетентностей особистості.

Література:

1. Биковська О. В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні. – К.: ІВЦ АЛКОН, 2006, - 356 с.
2. Про позашкільну освіту: Закон України від 07.12.2000 р. № 2120-III. Відомості Верховної Ради України. 2000, №46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 09.01.2021).
3. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка, Олігофренопедагогіка. Част. I. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007, - 238 с.

***Abstract.** The article is devoted to the study of the structural and content of the extracurricular educational system in Ukraine. An overview of the structural and substantive components of extracurricular education in pedagogy.*

***Key words:** extracurricular education, components, training, education, development, socialization.*